

Mens en Wereld

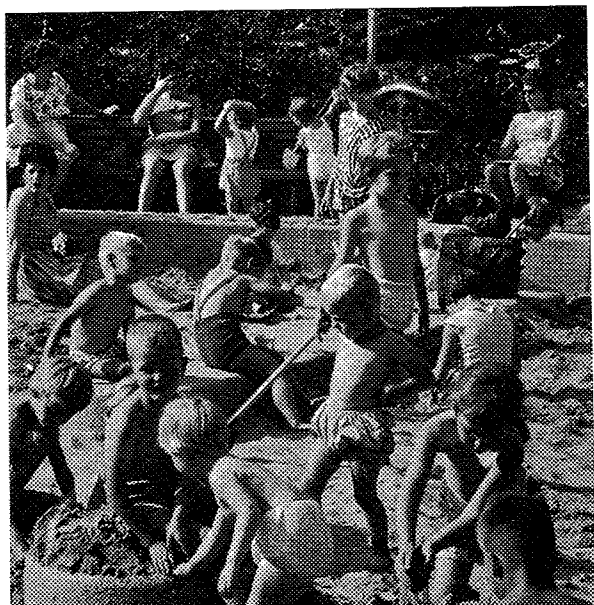
Een jaar of vijf geleden werden we op een zondagmiddag verrast door een stuk of tien kinderen, die met verschrikte gezichtjes ons oudste dochtertje thuis kwamen brengen. Het slachtoffer, dat met zorg de trap op gewerkt werd, was doodsbleek en wist niet meer wat er gebeurd was. Daar konden wij in 't begin ook niet achter komen, want ze stonden het ons allemaal tegelijk uit te leggen. Bij stukjes en beetjes kwamen we er achter: ze hadden eerst een heel aardige 'heilsoldaat-meneer' geholpen met huis aan huis blaadjes in de bus te stoppen (daar gaat de humanistische opvoeding!), daarna waren ze op het land achter onze huizen, 'knoerhard' met de autopedes gaan rijden en opeens was onze dochter gevallen en blijven liggen. Daar waren ze natuurlijk ontzettend van geschrokken. Terwijl we de menigte met zachte drang, wat snoepjes en veel dankbetuigingen de deur uitduwden, begon het kind over te geven: een onvervalste hersenschudding, of, zoals onze middelste spruit het later noemde: een hersingspudding, want het was wel de eerste, maar niet de laatste, zodat we er op den duur wel enige ervaring in kregen. Dit vormde, met talloze schrammen en builen en gescheurde kleren, de keerzijde van een op zichzelf uiterst waardevolle medaille, namelijk het grote stuk land, waar onze buurt nu al dertien jaar aan grenst en dat voor de kinderen een werkelijk unieke speelgelegenheid is.

Wie in een grote stad woont, vraagt zich wel eens af, waarom er toch zoveel aandacht besteed wordt aan de harmonische ontplooiing van de tere kinderziel, het juiste speelgoed voor de kleuter, de beste onderwijsmethoden, terwijl er in deze eeuw van het kind voor het spel van het kind geen plaats is.

Onlangs kreeg ik een artikel in handen over kinderrecreatie. 'Het kind komt in recreatie te kort' stond erboven en dat sloeg nog niet eens op de steden, maar wel op onze nieuwe recreatiegebieden, in Zeeland bijvoorbeeld, waar op het kind eenvoudig niet gerekend is.

En toch is dit echt geen onoplosbaar probleem, dat kapitalen moet kosten: een gewoon stuk land, met wat bomen om in te klimmen, bloemetjes om te plukken, een paar hekken, wat kuilen met zand en een paar kraantjes met water, om te drinken en elkaar lekker nat te spatten, dat is genoeg.

Niet te mooi, niet te af, er moet wat te fantaseren over blijven en, gelooft u me, dat is het!

Brief over V.S.-interventie in de Dominicaanse Republiek

HET DAGELIJKS BESTUUR van het Humanistisch Verbond heeft op 10 mei aan minister-president mr. J. M. L. Th. Cals onderstaande brief gestuurd:

Excellentie,

Het dagelijks bestuur van het Humanistisch Verbond,

beseffend dat het in het algemeen niet op de weg van het Humanistisch Verbond kan liggen stelling te nemen in allerhande politieke problemen, voelt zich thans evenwel zozeer verontrust door de keer die de internationale ontwikkeling dreigt te nemen, dat het meent niet te mogen nalaten uitdrukking te geven aan de zorg die deze ontwikkeling wel moet veroorzaken,

het heeft niettemin met voldoening kennis genomen van de verklaring van president Johnson van de Verenigde Staten, waarin de Europese volken worden opgeroepen niet terug te vallen in een eng-hartig nationalisme, dat immers inderdaad als een gevaar is te beschouwen, zowel voor het welzijn van de wereld in het algemeen, als voor dat van de democratische naties in het bijzonder,

het meent evenwel uit een aantal gebeurtenissen van de laatste tijd de verontrustende conclusie te moeten trekken, dat ook de regering van de Verenigde Staten in toenemende mate haar buitenlands beleid lijkt te laten beheersen door voornamelijk binnenlandse politieke overwegingen, waarbij naar het schijnt niet steeds de zorgvuldigheid in acht genomen wordt,

die een voorwaarde is voor een aanvaardbare internationale samenleving,

het kan zich met name niet onttrekken aan de pijnlijke indruk, dat inmenging in de interne aangelegenheden van de Dominicaanse Republiek nauwelijks is afgestemd op de belangen van de bevolking van Santo Domingo, of die van de democratie in dit deel van de wereld, noch duidelijk op de bevordering van de vrijheid van de volken op het westelijk halfrond,

het doet dan ook een beroep op de Nederlandse regering er bij haar Amerikaanse bondgenoot – zonodig ook in de Veiligheidsraad – op aan te dringen om onverwijld zijn troepen terug te nemen van het grondgebied van de Dominicaanse Republiek, zodat de bemiddeling tussen partijen aldaar werkelijk en bij uitsluiting in handen kan worden gelegd van de Organisatie van Amerikaanse staten,

het spreekt het vertrouwen uit, dat deze gemeenschap van Amerikaanse republieken op korte termijn de wegen en middelen zal weten te vinden om aan het gerechtvaardigde verlangen van de bevolking van Santo Domingo naar herstel van de normale constitutionele verhoudingen in dit land tegemoet te komen en daarmee een eind te maken aan een situatie die een hoogst bedenkelijke internationale ontwikkeling kan inleiden.

Namens het dagelijks bestuur van het Humanistisch Verbond,

w.g. dr. J. P. van Praag

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no II – 29 mei 1965

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

*De vrijheid is een kostbaar goed
doch wie haar ooit behoeden
moet
ga met bedachtzaamheid te werk
want staat hij op dit punt niet
sterk
dan staat hij voorts met zijn
chicanes
dra in zijn Johnson en Tilanus'*

Een wenk die moeilijk kan worden misverstaan, van De Groene, die ons D.B. de volgende pluim op de hoed steekt:
'Het dagelijks bestuur van het Humanistisch Verbond heeft in een brief aan de minister-president een beroep gedaan op de regering om er bij de V.S. op aan te dringen hun troepen uit de Dominicaanse republiek terug te trekken. Het H.V. wijst hierbij op onze positie als lid van de Veiligheidsraad. Wij achten het initiatief om twee redenen juist. Ten eerste wegens de zakelijke inhoud ervan, ten tweede omdat hiermee een belangrijke groepering zich toegang tot de publieke discussie heeft verschaft. De kerken zijn politiek gesproken al luiderachtig genoeg. Een krachtige stem uit het niet-christelijke levensbeschouwelijke kamp is geen overbodige luxe.'

Het is in dit verband misschien dienstig erop te wijzen, dat ook in Amerika zelf steeds meer stemmen opgaan, die de vraag stellen of het voortdurend optreden met militair geweld tegen iedere sociale, liberale of democratische tendentie in allerlei delen van de wereld, niet eerder de aantrekkingskracht van het communisme doet toenemen dan dat het daar een effectieve bestrijding van vormt. Zolang allerlei rechtse militaire dictaturen zich altijd in de actieve steun van het Westen mogen verheugen en zelfs de meest gematigde vooruitstrevende lieden zelden een kans krijgen, is een radicalisering van die vooruitstrevende krachten vrijwel onvermijdelijk. Daar heeft ethiek, met name de vraag of men eigenlijk wel zulke enorme troepenmachten in andermans land mag importeren, dan nog helemaal niets mee te maken. Ook de uitzichtloze oorlog in Vietnam roept in de Verenigde Staten zelf verzet op. Niet minder dan ongeveer tweeduizend personen hebben een manifest ondertekend, dat tot regelrechte dienstweigering oproept, wel wetend dat op zo'n advies in Amerika enorme straffen staan. Tot de ondertekenaars behoort onze geestverwant Erich Fromm.

De hertog van Edinburgh heeft aan de universiteit van Nieuw-Zuid-Wales in Australië een lezing gehouden, waarvan The Times een uitvoerig verslag geeft en die meer aandacht zou moeten krijgen dan het geval is geweest. De hertog riep daarin op tot een samengaan van alle krachten van wetenschappelijke, technische en humanistische aard in het streven de wereld te redden van de grote problemen waarvoor overbevolking, werkloosheid en ondervoeding haar stellen. Alleen zo'n gemeenschappelijke inspanning zou die problemen kunnen oplossen en voorkomen, dat de mens de slaaf wordt van de machine, van de industrie. Wij moeten ophouden uitsluitend machines te produceren, wij moeten in de eerste plaats trachten de maatschappij zo op te bouwen, dat mensen erin kunnen leven. Uitvoerig stond de spreker stil bij de technische vooruitgang, die binnen afzienbare tijd in technisch opzicht vrijwel alles mogelijk zal maken. Het enige dat bij deze pijlsnelle ontwikkeling ver achtergebleven is, is de menselijke geest. En toch draait alles daarom. De tijd is voorbij, dat de geesteswetenschappen zich superieur konden voelen aan de exacte of andersom; een techniek die geen rekening meer houdt met de mens, moet onvermijdelijk tot de ondergang voeren, maar een houding die de techniek om haar negatieve zijden alleen maar afkeurt, is evenzeer uit den boze. Daarom moet de technici bij hun opleiding wat meer bijgebracht worden van de wetenschappen die zich met de mens bezighouden, daarom zouden wij allen meer moeten afweten van wat de techniek mogelijk maakt. Maar vóór alles moeten wij ons steeds afvragen waarom, waartoe wij de techniek hebben en haar voortbrengselen aanwenden. De spreker wilde zich niet tegen het onderzoek van de ruimte verzetten, maar stelde nadrukkelijk vast, dat zulk onderzoek geen enkel heilzaam resultaat kon hebben, als wij er niet in zouden slagen de enorme problemen waarvoor de menselijke aanwezigheid op aarde ons al stelt, op bevredigende wijze de baas te worden. De techniek is niet alleen waardeloos, maar zelfs schadelijk, als zij niet wordt geleid door principes van medemenselijkheid.

In Nederland gebeurt alles véél later... Maar toch is het misschien nuttig erop te wijzen, dat niet alleen in Amerika, maar ook bij onze oosterburen in de Bondsrepubliek het aantal tienerhuwe-

lijken schrikbarend toeneemt. Het Vaderland vermeldt, dat er vorig jaar in West-Duitsland 18.000 minderjarigen in het huwelijk werden verbonden. Behalve de voor de hand liggende oorzaak, dat de eerste baby al op komst was, wordt de materialistische instelling als oorzaak genoemd, die vaststelt, dat twee meer verdienen dan een. Samen werken is trouwens het enige middel om de enorme huur, het hoge sleuteldgeld en bovendien de inrichting te betalen van een twee- of driekamerflatje. De Centrale voor het Rationeel Huishouden te Bonn rekende uit, dat men voor een eenvoudige inrichting toch altijd nog een bedrag van 4.500 DM nodig heeft. Deze jonge huwelijken, waarvan circa veertig procent 'gedwongen' is, leveren zowel de Voogdijraad (die bij ieder tienerhuwelijk wordt ingeschakeld) als de rechtbank zeer veel werk, de laatste vooral omdat nogal wat van die zo jong gesloten huwelijken zeer snel weer worden ontbonden. Niettemin constateerde men bij voorbeeld in Hamburg, dat 86 procent van deze tienerhuwelijken standhielden. Niet iedereen is dan ook even pessimistisch over het verschijnsel: een deskundige uit Hamburg was zelfs zeer optimistisch en meende, dat door alle moeilijkheden heen er een nieuwe generatie zal opgroeien, die een nuchtere kijk op het dagelijks leven zal hebben en die zich aan de veranderende tijdsomstandigheden zal weten aan te passen. Zijn optimisme blijkt vooral gegrond op het feit dat de Westduitse overheid aan het hele vraagstuk doet wat zij kan. Door middel van huwelijkscholen, huwelijksvoorlichting, speciale cursussen voor jeugdige vaders en moeders en discussie-avonden van de bureaus voor jeugdzaken tracht men het grote aantal mislukte huwelijken tegen te gaan. Dat lezende overwoog ik, dat de overheid daar blijkbaar eerder dan

hier heeft beseft, dat er voor haar een taak lag.

De voorlichting over geboortenregeling is ook zo'n kwestie. De bepaling van het kindertal is een verantwoordelijkheid die primair bij de huwelijkspartners zelf ligt, is zo'n mooie slagzin. Natuurlijk is dat zo, maar hoe kunnen die partners die verantwoordelijkheid dragen als, zoals tot dusver, eerlijke voorlichting over de regeling van het kindertal bij de wet verboden is? Nou ja, de voorlichting zelf niet – en daar maakt een vereniging als de NVSH dan ook druk gebruik van, maar nog steeds bepalen de artikelen 451ter en 240 bis uit het Wetboek van strafrecht, dat *'het uitstellen, ongevraagd aanbieden en als verkrijgbaar aanwijzen'* van middelen ter regeling van het kindertal strafbaar is. Met een beroep op de verantwoordelijkheid van de huwelijkspartners hebben onze christelijke landgenoten tot dusver er braaf voor gezorgd, dat diezelfde partners de middelen om die verantwoordelijkheid *metterdaad* zelf te dragen, werden onthouden. Komt daar nu verandering in, wordt eerlijke voorlichting werkelijk gehaald uit de sfeer van illegaliteit die de gewraakte verbodsartikelen teweeg hebben gebracht? Wordt het voorkomen van zwangerschap eindelijk gezien als iets principieel anders dan pornografie, abortus en andere 'zedennisdrijven' waarbij het W. van S. het tot nu toe onderbrengt? Ik moet het nog zien.

En dan nog iets, al heeft dat hier niets mee te maken: *Zo is het blijft, alle boze kijkertjes ten spijt. En gelukkig maar, want stel je voor dat wij ons door een kleurloze gelijkvormigheid in de ether, nergens meer aan zouden kunnen stoten. Wat mij betreft is juist dit programma televisie op zijn best.*

AFSTAND

*Weer schijnt in 't moeitevol ontwaken
mijn warmte aan jouw huid ontleend
en lig ik vruchteloos vereend
met waangestalten van het laken.*

*In het besluipend morgenlicht
speur ik een verse leegte, want
de dingen schijnen door je hand
verschikt die vliedt voor mijn gezicht.*

*Heb je mij aarzelend bespied,
en het bewegen van mijn mond –
heb je gehoord dat het bestond
uit vraag op vraag? Of merk je niet*

*als ik in dromen wederkom,
hoezeer mijn hart verliezen lijdt?
Het keert altijd
en altijd gekrompener weerom.*

LEO VROMAN

(Uit 'Gedichten'; uitgave Em. Querido 1956).

De dialoog niet forceren

HET IS AL ENIGE TIJD GELEDEN dat pater N. van Doornik in de Tijd-Maasbode een uitvoerig artikel heeft geschreven onder de titel: *Naar een dialoog – Kerk en niet-gelovige wereld*. Hij vestigt in verband met de gefnuikte verwachtingen, ook in de niet-christelijke wereld, ten aanzien van de tweede zitting van het Vaticaanse concilie de aandacht op wat paus Paulus VI bij het begin van die zitting in zijn toespraak heeft gezegd over het atheïsme. De volgende passage daarin heeft hem verontrust:

‘Wanneer wij de mensenfamilie overzien, worden wij verdrietig... om het sterke atheïsme dat een deel van de mensheid doordrongen heeft met een verstoring van de orde en de culturele, sociale en morele waarden, waardoor het authentieke begrip voor deze rangorde verdwijnt. Immers naarmate het licht dat uit de positieve wetenschappen voortkomt, helderder wordt raakt de kennis van God op de achtergrond en zodoende dus ook de echt wetenschappelijke kennis van de mens.’

Als een gelovige door zulke woorden verontrust wordt, dan moet een niet-gelovige wel helemaal verbluft zijn als hij ze verneemt uit de mond van een man die in deze tijd geroepen werd aan het hoofd te staan van de machtigste kerk ter wereld.

Pater Van Doornik heeft in zijn artikel een stuk opgenomen dat als reactie op die pauselijke uitspraak is verschenen in Mens en Wereld van 9 mei '63, een humanistische hartekreet die hem heeft doen beseffen welk een tragisch conflict zich hier voordoet, welk een onoverbrugbare kloof hier ligt.

De paus denkt bij het woord atheïsme waarschijnlijk vooral aan het officiële atheïsme in de communistische landen, maar zal hier ook wel het ongeloof binnen de christenheid toe rekenen. De verstoring van de orde en de culturele, sociale en morele waarden is het gevolg van dit atheïsme, zegt de paus. Er is een tijd geweest dat in het Romeinse rijk het juist de christenen waren die als 'atheoi' (atheïsten) door de Romeinse overheden werden vervolgd wegens de verstoring van de orde en de waarden die het Romeinse imperium hoog hield, maar die de christenen als waarde-loos beschouwden.

Van het ogenblik af dat het vervolgde christendom tot staatsgodsdienst werd verheven, zijn het in toenemende mate de hele en halve atheïsten – de ketters – geweest die als ordeverstoorers en vooral als ondermijners van de geldende zeden en waarden werden vervolgd, en wel in die mate dat de dood er meestal op volgde. Weer vanuit Rome! Dat heeft vele eeuwen geduurd, totdat met het klieken van de renaissance de ongelovigen en ketters veelvuldiger te voorschijn kwamen, nog steeds met gevaar voor hun leven. Daarna ontloek, tegen de kerk in, de gedachte van de tolerantie en in de verlichte burgerij in de volgende eeuwen ontstonden tal van vormen van 'godsverzaking' die in de vorige en deze eeuw doordrongen tot wat men toen, en nu nog wel, het 'gewone volk' noemde, met name onder het proletariaat dat in zijn strijd voor politieke, sociale en geestelijke waardenstrijd de kerk tegenover zich vond. Hoe had die strijd ooit gevoerd kunnen worden, een strijd tegen de ontwaarding van het menselijke in het grootste deel van de bevolking, als dat proletariaat zich de bevoogding van de kerk had laten welgevalen? En hoe zou zich

onder zulk een bevoogding ooit de geest van onderzoek, van wetenschap hebben kunnen ontwikkelen, die onze samenleving zulk een totaal nieuw aanzien heeft gegeven en die er zo onnoemelijk veel toe heeft bijgedragen dat het volk in zijn geheel deel heeft kunnen krijgen aan de culturele, sociale en morele waarden, waar de paus zich zo bezorgd over maakt? Zijn die 'positieve wetenschappen', legitiem voortgekomen uit wetensdrang en denkkraft in het mensdom, dan iets kwaads? Als zij dan 'de kennis van God op de achtergrond' hebben geschoven, en nog meer 'de echt wetenschappelijke kennis van de mens', mag men dan niet de vraag stellen of die kennis en die wetenschap hun naam wel waard zijn?

Ik kan mij best voorstellen dat een moderne katholiek als pater Van Doornik deze passage zo verontrustend vindt dat hij de paus wil sauveren met te onderstellen dat 's pausen uitspraak een 'routine-zin, toevallig verdwaald in dit oorspronkelijke stuk', zou zijn. Als we hem dit eens zouden willen toegeven, wat ik niet doe, wat een routine-denken moet in het hoofd van de paus rondspelen! En niet alleen in zijn hoofd maar in het Vaticaan zelf, want zulk een toespraak wordt niet even van enkele losse aantekeningen voor een concilie uitgesproken.

WAT HET BOVENGENOEMDE tragische conflict en die onoverbrugbare kloof betreft, lijkt het me wel wenselijk nog even in te gaan op die woorden atheïst, ongelovige, woorden van negatieve strekking, voortgekomen uit en gestempeld met de christelijke geloofstaal. Het eerste woord heeft bovendien nog de bedenkelijke waarde dat het met het verfoeilijke communisme vereenzelvigd kan worden, om tal van goed-gelovigen nog meer kopschuw te maken. Het woord ongelovige suggereert dat geloof het juiste en vanzelfsprekende is en ongeloof op z'n best een menselijk tekort is en doorgaans wijst op een ongerijmde en vaak boze verstoktheid.

Ik heb uit het artikel van pater Van Doornik – met wie ik jaren geleden eens een uitvoerig en aangenaam gesprek heb gehad – juist omdat hij deze passage uit de toespraak van paus Paulus VI aanhaalt en in extenso het stuk uit Mens en Wereld opneemt, begrepen, dat hij niets liever wil dan een dialoog en samenwerking met wat ik dan ook maar eens ongelovigen zal noemen. En hij is de enige niet. Hij erkent het positieve in wat ik nu dan ook maar 'positief' – en hij doet dit ook – humanisme noem. Laten we daarbij ook niet vergeten dat men evenzeer achter het ijzeren gordijn, als aanduiding van de levensbeschouwing van de communist, van humanisme spreekt. Ik zou er nog aan willen toevoegen dat het ongeloof, het atheïsme weliswaar uit verzet is ontstaan, maar dan op grond van een positieve overtuiging. Het vorige jaar had ik een ontmoeting met een jong echtpaar in het zuiden des lands, van huis uit gewone katholieken die zich over geloofszaken nooit zo druk hadden gemaakt, maar als ontwikkelde mensen nu ook in beweging waren gekomen. Een vrij toevallig bezoek dijde uit tot een geanimeerd gesprek tot diep in de nacht. Wij hadden alle drie het cabaret 'De Lachende Kerk' bezocht en men wilde nu wel eens horen wat een ongelovige uit het noorden van het land hiervan vond. Hieruit kwam een gesprek voort over kerk en geloof, waarover zij nu waren gaan nadenken. Op een gegeven ogen-

Wilt gij gelukkig maken? Dan, allereerst, weest gelukkig. Om licht te geven aan anderen, moet men het in zichzelf hebben.

R. Rolland

Ik geloof, dat een mens door een aandacht, die zijn gehele wezen vervult en dus niet alléén zijn gedachten in beweging brengt het leven veel nader komt dan door welke studie ook.

J. Anker Larsen

De twijfel is de fakkel, die de menselijke geest ontsteken moet om de weg naar de waarheid te vinden.

Ernst Cassirer

blik zei mijn gastheer, ietwat bedremmeld: 'Ik geloof dat wij moeten leren zelfstandig te denken'. Het was voor deze man en zijn vrouw kennelijk een nieuw gezichtspunt dat het een recht en zelfs een menselijke plicht is niet te aanvaarden op gezag, maar op eigen risico te doordenken wat aan hen was overgeleverd van huis en pastoor uit.

Wat wij nu als ongeloof en atheïsme aanduiden is voortgekomen uit de emancipatie van één van de hoogst waardeerbare menselijke vermogens: het zelfstandig denken. Ook hierachter schuilt een lange ontwikkelingsgang, een traditie van denken, ervaren en onderzoek. Het humanisme is geen produkt van de laatste decennia of zelfs niet van de laatste eeuwen. Het heeft zijn eigen geschiedenis en zijn eigen noodzakelijke voortgang. Het heeft zich veel minder ontwikkeld uit de dialoog met het christelijk geloof dan men zou kunnen aannemen. Veel meer uit de dialoog met andere zelfstandig denkers.

Nu wil pater Van Doornik de dialoog tussen kerk en de niet-gelovige mens. Ik heb er geen bezwaar tegen, maar ik meen dat er iets anders aan de gang is wat op dit moment meer hout zal snijden. Ik bedoel de dialoog *in* de kerk(en). Zowel bij katholieken als bij protestanten is reeds een heftige dialoog aan de gang. Voor een werkelijke dialoog is een mate van onderlinge verstandhouding nodig, die bestaat tussen gelovigen van onderscheiden gezindten, hoezeer zij ook onderling mogen verschillen. Binnen de geloofswereld rijzen talrijke vragen onder invloed van natuurwetenschap, filosofie, maatschappelijke ontwikkelingen, historisch onderzoek, literatuur en kunst, die in het geloof geïntegreerd moeten worden of op het geloof afstuiten. Voor de humanist vormen juist die invloeden de elementen van zijn wereld-, levens- en mensbeschouwing.

NATUURLIJK BESTAAT ER OOK een basis van samenwerking tussen gelovigen en humanisten op al die gebieden waar solidariteit van mensen van goeden wille geboden is om puur menselijke waarden te verwezenlijken of te verdedigen. Ik vind het irreëel en bedroevend dat in het politieke, maatschappelijke, wetenschappelijke en artistieke leven nog confessionele of wereldbeschouwelijke scheidsmuren gehandhaafd worden, dat 'wij' confessionele partijen, scholen, universiteiten, maatschappelijke instellingen, sport-, ontspannings- en soortgelijke verenigingen nog nodig vinden.

Voorlopig liggen de uitgangspunten van christelijk geloof en humanisme nog wel zo uit elkaar dat wij die dialoog vooral niet moeten forceren. De gelovigen hebben onder elkaar nog zoveel te verhapstukken. Voor humanisten is het vaak boeiend dit te volgen. In elk geval voor ondergetekende.

dr. O. Noordenbos

De bom viel met de handen omhoog

Op de commentaar-pagina van de New York Times publiceerde een medewerker van dit blad, Russell Baker, onlangs een fantasie over een wel zeer onverwacht verloop van het Amerikaanse-Chinese conflict in Zuidoost-Azië. Het Algemeen Handelsblad vertaalde het verhaal, dat wij hieronder in extenso overnemen.

Toen het eerste contingent van vier miljoen Chinezen de grens met Zuid-Vietnam met hun handen omhoog overschreed, reageerden de Amerikaanse autoriteiten natuurlijk uitbundig. 'De Chinezen schijnen het licht te hebben gezien,' zei de minister van het departement voor bombardementen. Koppen in de pers: 'Overwinning in Azië' en 'Chinezen overbluft.' Verdedigers van de 'harde lijn' ten opzichte van de Chinese communisten vertelden voor de televisie hoe hard zij feitelijk waren en feliciteerden zichzelf met de eerste totale overwinning in de koude oorlog.

De volgende morgen marcheerden zeven miljoen Chinezen met hun handen omhoog Seoel, de hoofdstad van Zuid-Korea binnen en gaven zich over aan de Amerikaanse autoriteiten. Nog eens negen miljoen verschenen die middag in Vientiane, Laos, en verzochten gevangen genomen te worden. In Washington onderstreepte de president, in een poging de snel in omvang toenemende vreugde over de klaarblijkelijke ineenstorting van een afschuwelijke Aziatische macht te matigen, dat Peking nog geen officiële capitulatie had aangekondigd en niet om capitulatie-voorwaarden had verzocht. Aangezien de VS Peking niet erkennen, zo merkte hij op, was het moeilijk naar de Chinese bedoelingen te vragen; het is onmogelijk zich tot een regering te wenden, die niet bestaat. Gedurende de daarop volgende week hield Peking zich stil terwijl 93 miljoen Chinezen met glimlachende gezichten en hun handen omhoog in Korea en Indo-China binnen kwamen. Luchtverkenningen toonden aan, dat de wegen overvol waren tot aan Tsjangsjia en Kaifeng – de mensen in de rij wachtend op het moment van overgave. Binnen een week werd Washington geconfronteerd met het vraagstuk, hoe 116 miljoen Chinezen te huisvesten en te voeden. Hun aanwezigheid werd snel een bedreiging voor de reeds zwaar beproefde volkeren van Oost-Azië.

Het Congres aanvaardde in zijn overwinningsroes snel een aantal noodwetten, die voorzagen in het transport van de gevangenen naar de V.S., waar hun de Amerikaanse levenswijze zou worden getoond, opdat de schellen van het communisme van hun ogen zouden vallen. De president sprak echter zijn veto over deze wetten uit en verklaarde, dat de reeds gevangen genoemen Chinezen al het gebied tussen St. Louis en Tuscon zouden bezetten en dat een toewijzing van 275 miljard dollar noodzakelijk zou zijn om ze gedurende een jaar de Amerikaanse levensstandaard deelachtig te doen werden. Het was essentieel, zo voegde hij er aan toe, Pekings bedoelingen te doorgronden en daarom had hij Peking – of het nu bestond of niet – telegrafisch de volgende boodschap gezonden: Indien u zich overgeeft, zeg dan tien keer 'Uncle'. Intussen was de Nationale Veiligheidsraad in voortdurende zitting bijeen, terwijl 'hawks' en 'doves' elkaar belaagden. Generaal b.d. d'Arcy Freeblood (USA), de nationale 'hawk', wiens loopbaan voor een totale overwinning dagelijks

dertig miljoen mensen reeds aan het ontbijt de schrik op het lijf had gejaagd sinds Tsjiang het vasteland van China was ontvlucht, was de eerste, die het gevaar voor het publiek duidelijk maakte. 'Tenzij de Chinese overgave plotseling en dramatisch vermindert,' schreef hij, 'zullen we binnen zes dagen meer Chinezen dan Amerikanen hebben. Het afschuwelijke is, dat wij het slachtoffer zijn geworden van een verrassingsovergave. De president moet moed vatten en Peking waarschuwen, dat wij niet passief een totale Chinese overgave zullen accepteren.' Daarop kwam het opzienbarende presidentiële gebaar naar Peking. 'Indien u zich fatsoenlijk overgeeft – wat inhoudt, dat u uw mensen bij u houdt – zult u dat nooit betreuren,' verklaarde hij. Geheel naar de Amerikaanse traditie stelde hij voor, datgene voor China te doen wat tevoren was gedaan voor Duitsland en Japan na hun overgave in 1945. Binnen twintig jaar, beloofde hij, zou China in weelde kunnen leven. Zijn industrie zou expanderen. Het zou een fantastisch net van 'rickshababns' krijgen en iedere Chinees zou een eigen Volkswagen en een vakantie in Italië krijgen. 'Wanneer we China overreind zullen hebben geholpen,' beloofde hij, 'zal de yoean sterker zijn dan de dollar en zal China in staat zijn al het goud

uit Fort Knox te halen, dat nog niet wordt opgeëist door de verslagen machten van de tweede wereldoorlog.'

Peking zij niets, maar India, Brazilië en Groot-Brittannië antwoordden onmiddellijk, dat zij gereed stonden zich over te geven op de voorwaarden van de president. Hun aanbod werd kortweg verworpen als onwaardig voor bevriende mogendheden.

Ten slotte, terwijl het aantal Chinese overlopers steeg, kondigde de president zijn befaamde 'pre-emptive no win'-politiek aan. 'China heeft zich voorgenomen ons te verwoesten met een bevolkingsbom, die met de handen omhoog op ons wordt geworpen,' zo begon de verklaring. 'Door de overgave van 400 miljoen mensen kan het onze belastingdruk verhogen, onze klaslokalen overbevolken, onze supermarkten legen en ons verkeer onmogelijk maken. De Chinese overgave moet tegen iedere prijs worden stopgezet. Onze politiek moet zijn een tegenactie, die nooit mag eindigen in een overwinning voor ons. Door de overwinning te weigeren, zullen wij verzekeren, dat de Chinezen nooit kunnen triomferen.'

En ten slotte de militaire basis van pre-emptive no win: 'Indien China ooit nog eens een dergelijke overgave probeert, waar ook in Azië, zullen wij het bombarderen totdat het daarmee stopt.'

Zoals generaal Freeblood later vaststelde: 'Het is geen echte vrede natuurlijk, maar het aantrekkelijke van pre-emptive no wins is, dat wij nooit behoeven te denken over het verschrikkelijke probleem, dat zou voortvloeien uit een totale overwinning. Op die manier is oorlog leuker.'

In memoriam prof. dr. G. J. Geers

ER BESTAAT een klein gedicht van de grote Spaanse twintigste-eeuwse dichter Antonio Machado, dat Geers altijd erg bewonderd heeft. Het gaat over een iep, die hoog en eenzaam op een heuvel staat dicht bij de rivier de Duero in een landschap grauw van onvruchtbaarheid. Alleen is er wat groen vlak langs de rivier. Die heeft een omzoming van ruisende populieren, waarin nachtegalen 's avonds zingen. De iep is oud maar heeft standgehouden door de tijden heen. Hij is vermolmd van binnen en daar lopen gestaag mieren heen en weer. Geers leek op die iep. Met zijn stevige lange benen stond hij pal tegen de wind evenals die oude iep. Er zong uit hem geen nachtegalenstem, maar onverstaanbaar werkte hij als de mierenkolonie. Ik heb hem nog gekend toen hij van binnen nog niet hol was, maar gaaf en hij zijn volledige bladerkruin nog kon tonen. De iep van Machado had nog maar één ontluikend groen takje en wachtte slechts op de orkaan of de bliksem die hem zou vellen. Enkele jaren geleden zijn de orkanen met Geers begonnen, maar hij stelde zich teweer en liet steeds nieuwe takken ontluiken. Nu heeft de bliksem hem geveld.

Geers had veel van de natuurmens over: hij was spontaan, nam weinig Rücksichten, stond voor zijn overtuigingen pal, ook en zelfs mischien bij voorkeur als dit minder aangename gevolgen voor hem kon hebben. Veel heeft hij over Unamuno geschreven. Er was een verwantschap. Beiden hadden een religieuze crisis meegemaakt, maar Unamuno bleef zijn levenslang worstelen om zijn katholiek geloof te herwinnen en Geers had zijn geluk gevonden in het humanisme. Ondanks al het lelijke, dat hij

om zich heen zag en waarvan hij las, bleef hij met kinderlijk optimisme geloven in de mens. De sociale onrechtvaardigheid, vooral die in Spanje, had hem tot het socialisme gebracht. Zijn afkeer van de oorlog deed hem daadwerkelijk een ideële groepering als de Derde Weg en een politieke partij, de P.S.P. aanhangen en steunen. Voor al die bewegingen stond hij klaar met zijn woord en met zijn pen. Het hele land, zelfs kleine plaatsen, reisde hij af om zijn overtuiging uit te dragen. En al was hij een verrijnd intellectueel, hij wist hoofd en hart van de gewone man te treffen.

Hij is één van de pioniers en leiders van de Nederlandse hispanistiek geweest. Voor het grote publiek heeft hij talrijke boeken en artikelen over Spanje geschreven, voor de 'intelligentsia' vertaalde hij de grote Spaanse filosofen van onze tijd: Unamuno, Ortega y Gasset en Diez del Corral, en vele Spaanse klassieken. Voor de vakgenoten heeft hij lumineuze artikelen geschreven: over het barok, over Cervantes, over Unamuno, over Lope de Vega. Tweemaal heeft zijn intuïtie, later gesteund door bewijzen, hem theorieën aan de hand gedaan, één over het ontstaan van de Spaanse romances, en één over de constructie van het Spaanse middeleeuwse vers, theorieën, die bestrijding gevonden hebben, maar waaraan niemand schouderophalend voorbij kon gaan.

Geers was een markante persoonlijkheid en ik voel het als een voorrecht gedurende een dertigtal jaren zijn vriend te hebben mogen zijn en op velerlei gebied met hem te hebben mogen samenwerken.

J. A. van Praag

Onvoldoende voor Tietjerk

'DE SCHAKEL', maandbericht voor Friesland uitgegeven door de gemeenschap Leeuwarden van het Humanistisch Verbond, signaleert in het aprilnummer een merkwaardige historie rond een (compromis)-kleuterschool in Tietjerk. Omdat het artikel voor humanisten, voorstanders van de Openbare School, 'leerzame' aspecten bevat, nemen wij het hieronder in zijn geheel over.

In Tietjerk is enkele weken geleden een kleuterschool geopend. Een school met een begrensde bijzonder karakter, aldus de voorzitter van de Stichting Kleuterschool Tietjerk, de heer ir. B. Volbeda volgens een verslag van de openingsplechtigheid in de Leeuwarder Courant van 18-2 j.l., welk verslag wij hier eerst op de voet zullen volgen.

'Een kleuterschool dus met een begrensde bijzonder karakter. In de eerste plaats dus een bijzondere school, om de eenvoudige reden, dat het geen openbare school is. Maar waar de voorzitter de nadruk op wilde leggen, was het feit, dat de school eigenlijk een compromis-school is. Tietjerk, dat inmiddels tegen de duizend inwoners telt, heeft twee lagere scholen; een openbare school en een voor christelijk nationaal schoolonderwijs.

Maar het ging in dit dorp natuurlijk niet aan om daar twee kleuterscholen te stichten. Daarom hebben de 'partijen' elkaar moeten vinden en dat is gelukkig mogelijk gebleken. Het karakter van compromis-school komt tot uiting in het feit, dat de lessen aan het begin van elke week met gebed worden begonnen en aan het einde van de schoolweek met gebed worden gesloten. Er zal drie maal per week uit de bijbel worden verteld. Het feit, dat onze school een compromis-school is, heeft mij de vrijmoedigheid gegeven de school als motto mee te geven de tekst, die ook is aangebracht op het gebouw van de Ver. Naties in New York: Als de Here het huis niet bouwt, vergeefs zwoegen de arbeiders. Ik hoop', zo besloot de voorzitter zijn welkomstwoord, 'dat de school hier zal staan tot Gods eer, tot heil van onze kinderen en tot opbouw van onze gemeenschap.'

Aldus het verslag van de Leeuwarder Courant.

Wat moeten we hiervan zeggen? We kunnen beginnen met nuchterweg op te merken, dat er o.i. geen enkele reden is, waarom de voorzitter van het schoolbestuur zo nadrukkelijk zou moeten beklemtonen, dat Tietjerk een compromis-school gekregen heeft. Alsof dit wat nieuws zou zijn voor dat dorp. Zonder voorbehoud kan worden gezegd, dat de openbare school in beginsel een compromis-school is. Leest u die laatste zin nog eens goed over. Zonder voorbehoud. En: in beginsel. Er staat niet, dat overal alle ouders, die hun kinderen naar de openbare school laten gaan, zich dit duidelijk bewust zijn. Er staat evenmin, dat dit bij alle onderwijzers in die school het geval is. Er staat ook niet, dat overal de schoolbevolking van de openbare school uit verschillende levensbeschouwelijke groepen is samengesteld. Maar wel, dat naar de geestelijke grondslagen van de openbare school, en alle daarmee gelijk te stellen bijzondere scholen, deze school nadrukkelijk compromis-school wil zijn. Ontmoetingspunt der levensovertuigingen, zegt men tegenwoordig wel eens. Niet toevallig, omdat het niet anders kan, maar opzettelijk, bewust, omdat de voorstanders van dit schooltype menen, dat het van eminent belang is, dat kinderen uit alle levensbeschouwelijke groeperingen op een school samen onderwijs krijgen en samen leren leven. Niet alleen van belang voor de opvoeding van deze kinderen zelf, maar niet minder voor de gehele Nederlandse volksgemeenschap.

Wat de christelijk-nationale school betreft, hier ligt het compromis-karakter van de school in de naam zelf besloten. Er zijn bijzondere scholen, die men zuiver confessioneel kan noemen. Die gesticht zijn door de belijders van een bepaalde godsdienstige richting. Maar in kleinere plaatsen hebben ook vaak verschillende godsdienstige groepen elkaar gevonden of moeten vinden, omdat alleen dan het stichten van een eigen school praktisch mogelijk was. En deze scholen worden dan veelal aangeduid met de naam christelijk nationaal. En al zullen dikwijls de scherpe kantjes wat afgesleten zijn, in beginsel is hier ook sprake van een compromis-school. Van Tietjerk kan dus gezegd worden, dat het reeds twee compromis-scholen rijk was.

Bij de opening van de kleuterschool te Tietjerk meende de voorzitter van het schoolbestuur met nadruk te moeten wijzen op het compromis-karakter van de nieuwe school. Schuilt misschien juist in deze nadrukkelijkheid een addertje onder het gras? Wij vinden het woord compromis bij deze opzet in het geheel niet zo erg geslaagd. En als men het wel gebruikt, moet ons van het hart, dat er hier dan toch wel sprake is van een heel wonderlijk compromis. Maakt openen en sluiten met gebed eens per week een school tot compromis-school, en dagelijks gebed tot gereformeerde of hervormde, misschien? Is driemaal bijbels verhaal compromis, en viermaal christelijk? Neen, wij kunnen de Tietjerksters met de gevonden oplossing geen geluk wensen. En houden het er op, dat Tietjerk er een confessionele of christelijk-nationale bijzondere school bijgekregen heeft. Maar dan een met een smaakje, dat wij beslist niet lusten.

Wij zijn niet tegen het stichten en in stand houden van richting-scholen op zichzelf. Wij zijn van mening, dat de door de wet gewaarborgde vrijheid om onder bepaalde voorwaarden eigen scholen te stichten, goed is. Hoewel wij als humanisten in het algemeen voorstanders zijn van de algemene, de openbare school, kunnen wij ons toch ook situaties denken, waarbij het noodzakelijk zou zijn het stichten van humanistische scholen te overwegen. Een

vrijheid, die wij voor onszelf wensen, willen wij anderen niet ontzeggen. Maar wij menen, dat niet alleen wij, maar alle groeperingen in ons volk erbij gebaat zijn, dat er klare taal gesproken wordt. En dat men niet moet trachten recht te praten, wat krom is. Omdat het geval Tietjerk niet op zichzelf staat, menen we onze stem eens te moeten laten horen.

Wanneer men samen om de tafel gaat zitten met de bedoeling een school te stichten, die zich tot taak stelt kinderen uit *alle* sociale en levensbeschouwelijke milieus gemeenschappelijk op te voeden – wat toch de bedoeling zal zijn, wanneer men een school voor de gehele bevolking wil stichten – moet men zich wel duidelijk voor ogen stellen, dat ook de ongodsdienstige humanisten al of niet aangesloten bij het Humanistisch Verbond deel uitmaken van de nederlandse samenleving, evenals al die niet-godsdienstige buiten-kerkelijken, die niet direct behoefte hebben zich humanist te noemen. Wie rekening houdt met al deze groeperingen, zal bij het stichten van een zogenaamde compromis-school onherroepelijk terecht moeten komen bij een schooltype, zoals dat in de openbare school of in die bijzondere scholen, die naar hun wezen op één lijn te stellen zijn met de openbare, gestalte heeft gekregen. In Tietjerk is dit helaas niet het geval geweest. En wij betreuren dat ten zeerste.

De vraag kan gesteld worden, hoe deze vreemde gang van zaken mogelijk is. In het bijzonder, hoe voorstanders van openbaar onderwijs aan het stichten van dergelijke compromis-scholen kunnen meewerken. Of dat nu in Tietjerk is bij het stichten van een kleuterschool of bij de voorbereidingen voor een lagere technische school voor de Kleibouwstreek in Sint Anna Parochie, of wellicht nog weer elders. Eén school voor allen? Graag. Maar dan ook een algemene.

K.

Studiedag over kennis van het geestelijk leven

NIET ALLEEN structureel en didactisch is er in Nederland – de Mammoetwet – het een en ander aan de gang, maar ook de *grondslagen van het openbaar onderwijs* worden door vertegenwoordigers van een aantal levensbeschouwelijke groeperingen grondig bestudeerd. In de brochure *Het openbaar en daarmee gelijk te stellen onderwijs* (1963) werd over deze grondslagen gesproken en een tweede brochure is, kort geleden, gereed gekomen. De titel luidt: *Het openbaar en daarmee gelijk te stellen onderwijs. Een verkennend onderzoek naar de plaats van kennis van het geestelijk leven; godsdienstonderwijs en humanistisch vormingsonderwijs*.

Vertegenwoordigers van de Centrale Commissie voor het Vrijzinnig Protestantisme, van het Humanistisch Verbond en een aantal personen uit de kring van het midden-orthodoxe protestantisme en uit de kring van de Nederlandse Onderwijzers Vereniging van Volksgezondheid zijn tot overeenstemming gekomen over de grondslagen van de Algemene School en over de wenselijkheid van de invoering van het vak *Kennis van het geestelijk leven*. Om deze materie nog eens grondig te bekijken en in bredere kring bekend te maken organiseerden de *Vereniging Volksonderwijs* en de *Vereniging van leraren in de kennis van religieuze en wijsgerige stromingen aan scholen voor openbaar en neutraal-bijzonder onderwijs* op zaterdag 3 april in Amersfoort een studieconferentie, waarbij de aanwezigen aan een aantal forumleden vragen konden stellen. Het forum was, met opzet, 'op brede basis' samengesteld en bevatte ook leden, die uit de hoek van het bijzonder onderwijs kwamen. Het forum bestond uit pater drs. J. C. Braun, leraar in de theologie aan een grootseminarie te Wijchen, dr. T. J. Poppema, directeur van een christelijke h.b.s. uit Groningen, de heer Brinksma, een vertegenwoordiger

van de midden-orthodoxie, uit Deventer, professor dr. J. P. van Praag, algemeen voorzitter van het H.V., dr. J. L. Springer uit Leiden, en dr. H. Bonger verving prof. dr. J. C. Brandt Corstius als voorzitter. Drs. P. M. Mantzel had, om een leidraad te hebben, een aantal gesprekspunten opgeschreven.

Er is in Amersfoort geanimeerd van gedachten gewisseld, er zijn belangrijke zaken grondig besproken, er is open en verdraagzaam maar principieel gesproken, maar de initiatiefnemende organisaties zullen toch ontevreden zijn over het geheel want het aantal deelnemers – ongeveer 20 – was veel en veel minder dan verwacht was en de pers, die was uitgenodigd, liet, op een enkele uitzondering na – het dagblad *de Waarheid* – verstek gaan. Het schijnt, in het gejaagde en drukke bestaan, niet meer mogelijk op een zaterdagmiddag een conferentie te beleggen. Het is begrijpelijk, dat de mensen hun vrije zaterdag voor het gezin reserveren maar dat de pers verstek liet gaan is onbegrijpelijk, want hier was nieuws te vinden.

Het is nieuws, dat vertegenwoordigers van midden-orthodoxie, vrijzinnig protestantisme en humanisme het eens zijn geworden over een hernieuwde grondslag van de openbare – algemene – school. Het is ook nieuws, dat de vertegenwoordigers van het bijzonder onderwijs zoveel begrip en belangstelling hebben voor deze gedachten. Het is groot nieuws, dat de situatie van het onderwijs zo zeer verschilt van de periode van de schoolstrijd in de negentiende eeuw, dat de toekomst van het openbaar onderwijs er beter uitziet dan vóór de Tweede Wereldoorlog. De tweede brochure zal grote belangstelling ondervinden bij allen die bij het onderwijs betrokken zijn of er, uit anderen hoofde, mee te maken hebben.

B.

Medische problemen van de woningnood zijn nog onvoldoende belicht

'MEN KAN ZICH AFVRAGEN, of van medische zijde wel voldoende de aandacht is gevestigd niet alleen op de directe medische gevolgen van de woningnood, zoals deze zich manifesteren, doch ook op de niet-directe waarneembare, doch zeer ondermijnende gevolgen daarvan voor de geestelijke gezondheid van ons volk.'

Met deze vraag, die tevens een ernstige vermaning is, besluit de leidse zenuwarts dr. N. Speijer zijn artikel over de 'Psychische gevolgen van de woningnood', gepubliceerd in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde van 25 juli 1964. In ons artikel 'Gevolgen van de woningnood funester dan die van kanker' - Mens en Wereld van 15 mei 1965 - verwerkten wij fragmenten van dr. Speijers publicatie. We zegden toe in een tweede artikel te trachten dr. Speijers gedachtengang en zijn waarschuwingen nader te belichten.

Om tot beter begrip van zijn meningen te komen gaan wij uit - gelijk dr. Speijer het ook deed - van de oerbetekenis van het woord 'wonen'. Dat zou, naar de opvattingen van ethymologen (ethymologie = leer van de oorspronkelijke betekenis der woorden) afkomstig zijn van het gotische 'wunian', dat 'tevreden zijn' betekent. 'De woning', zegt dr. Speijer, 'beschermde de mens niet alleen tegen fysieke invloeden; nog meer beschut ze hem in psychisch opzicht tegen de wereld. De mens trachtte de wereld als het ware te verdelen in drie ruimten. De ruimte die geheel tot ons individuele leven behoort, het meest vertrouwde gedeelte; vervolgens de ruimte die ons minder

vertrouwd is, en tenslotte de ons geheel vreemde ruimte. Het is van groot belang', verklaart hij met nadruk 'te beseffen dat wonen niet wil zeggen het hebben van een woning in de zin van de statistiek of van de bureaus van huisvesting, doch dat het de betekenis heeft van *leven met het gezin in een afzonderlijke ruimte die past bij eigen opvatting van dit leven in een eigen ruimte*' (cursivering door ons, redactie M. en W.)... 'Er vindt dus een vermenselijking plaats van de ruimte, waardoor deze een begrenzing en een betekenis krijgt, die de beslotenheid en de intimiteit eraan geeft'... 'Wonen kan dus opgevat worden als een houvast zoeken, een standhouden tegen het opdringen van de buitenwereld'.

IN NAVOLGING van dr. Barnhoorn wijst dr. Speijer erop, dat 'wonen' eveneens een biologisch aspect heeft. 'Het bouwen van een hol, een nest, een woning, is een instinctieve handeling, die dient om veiligheid en ontspanning te verzekeren, om zonder bedreiging van buiten een ongestoord liefdesleven te leiden'. Barnhoorn stelt verder, 'dat de mens, die niet de beschikking heeft over een eigen 'home', bewust of onbewust de frustratie van een natuurdrijf ondergaat en de emotionele gevolgen daarvan. De energie, aan deze drift eigen, zal zich uiten hetzij in daden die leiden tot de normale bevrediging van deze drift: het verkrijgen van een woning, hetzij - bij frustratie - in uitingen van min of meer pathologische aard: spanningen, stemmingsafwijkingen, verhoogde prikkelbaarheid enz.'

Dr. Speijer betoogt, dat juist omdat deze 'min of meer pathologische afwijkingen' voortkomen uit ernstige remmingen van een biologische drift verstandelijke argumenten vrijwel geen invloed zullen hebben op hen, die slachtoffers zijn van de woningnood. 'Zo zal een beroep op de onmogelijkheid, sneller een oplossing van de woningnood te vinden, met een verwijzing naar het lot van talrijke anderen die in soortgelijke omstandigheden verkeren, kortom op al die argumenten die iedereen op gezette tijden in de dagbladen kan lezen, weinig effect sorteren.' Uitgaande van de definitie van 'geestelijke gezondheid... als een toestand waarin het mogelijk is, met anderen in de gemeenschap samen te leven op een wijze die een harmonische bevrediging verzekert aan eigen instinctieve, emotionele en spirituele behoeften, terwijl tegelijkertijd een goede aanpassing aan redelijke eisen van de gemeenschap gewaarborgd is' komt dr. Speijer tot de stelling, dat 'het geen betoog behoeft, dat de woningnood in psychisch-hygiënisch opzicht ernstige schade toebrengt aan de geestelijke gezondheid van een groot aantal individuen; ongeacht of wij deze schade meer of minder duidelijk kunnen waarnemen.' Wij moeten, willen wij dit overzicht van dr. Speijers artikel binnen voor ons blad aanvaardbare grenzen houden, ons beperken tot de meest klemmende fragmenten uit zijn verhandeling. Dr. Speijer meent stellig, dat niet alleen

bij mensen met een neurotische of psychotische aanleg (in potentie dus 'zenuwpatiënten') ziekte-toestanden kunnen ontstaan door slechte woonsituaties, doch dat er 'ook bij gezonde individuen stress-toestanden (kunnen) ontstaan, die leiden ofwel tot duidelijke psychische stoornissen, ofwel tot psycho-somatische aandoeningen' (lichamelijke afwijkingen door geestelijke spanningen. Een der bekendste is de z.g. maagzweer. Red.)

'Er is echter, op grond van onze ervaring alle reden om aan te nemen, dat in vele gevallen de gevolgen van een slechte woonsituatie lange tijd onzichtbaar zijn. Dit is, vanuit het oogpunt van de geestelijke volksgezondheid gezien, funest. Helaas wordt deze groep (van woningzoekenden) meestal veel later geholpen dan de groep waarbij de psychische gevolgen eerder manifest worden.' En zo blijft 'de ondermijnende invloed van de woningnood bij een aantal personen, die (nog) geen manifeste verschijnselen tonen, voortduren... In de praktijk ziet men, indien men nauwkeurig anamnestic onderzocht, dat vaak aan het manifest worden van verschijnselen een periode voorafgaat, waarin wel degelijk van een verstoring van het psychisch evenwicht kan worden gesproken.'

DR. SPEIJER BESCHOUWT dan in het bijzonder uitvoerig de psychische problematiek van de (jong) gehuwden, die bij ouders inwonen; die van gehuwden die bij 'derden' inwonen en van gehuwden, die te klein wonen, al of niet inwonend. Omdat vooral bij de groep van (jong) gehuwden, die bij ouders inwonen, 'ernstige psychische stoornissen' worden aangetroffen, 'vaak met een depressieve ondertoon' - welke bij overigens normale mensen tot angsthysterische reacties, tot hevige woede-uitbarstingen, je zelfs tot zelfmoordneigingen kunnen voeren - is het noodzakelijk een schets te geven van de theoretische achtergronden van dr. Speijers ernstige waarschuwingen.

Hij merkt op, 'dat het ouderlijk huis voor het kind het koesterend milieu, de veilige haven is. Dit heeft niets te maken met de materiële welstand. Samenhangend met de reeds eerder genoemde biologische drift van nestbouw, heeft ieder mens de neiging om deze toestand, als hij het ouderlijk huis heeft verlaten, opnieuw te verwezenlijken. Belangrijk is ook de invloed die de ontwikkeling van het psychosexuele driftleven heeft. Het is bekend, dat het zeer jonge kind nog geen echte objectkeuze bezit; geleidelijk aan wendt hij zich tot de objecten in de buitenwereld, allereerst tot zijn ouders. Tenslotte ontstaat er tussen het kind en de ouders een zeer gecompliceerde verhouding, die oedipale verhouding wordt genoemd. Vooral vroeger heeft men een en ander nogal simplistisch gezien; thans beseft men hoe uitermate gecompliceerd deze fase is. De verhouding van het kind tot de moeder, de vader en de andere gezinsleden is hierbij van betekenis.

Voorzover het de ontwikkeling van de erotische drift betreft, wordt de gelijkgeslachtelijke ouder als concurrent beleefd, waaruit een bepaalde bedreiging resulteert, waarvan de castratieangst een gevolg is, welke in verdere ontwikkeling op verschillende manieren verwerkt en over-

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bonger

Redactieraad: mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethe-laan 73, Utrecht, telefoon 030 - 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties: Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 1 01 63; postgiro 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,-, losse nummers f 0,30

wonnen kan worden. Tenslotte kiest het kind, opgegroeid, zelf een levenspartner, bouwt zich (sit venia verbo = vrij vertaald 'met uw permissie') een eigen huis, krijgt kinderen, en de ontwikkelingsgang herhaalt zich.'

'Nu is het niet zo, dat bij de rijping tot volwassenheid al het vroegere doorleefde geheel verdwijnt en steeds weer vervangen wordt door iets nieuws. Het vroegere blijft – onbewust – van invloed op de gehele ontwikkeling. Indien nu jonggehuwden gaan inwonen bij ouders, ontstaat vroeg of laat een reactivering van de vroegere oedipale situatie. Onbewuste haatgevoelens komen tot uiting; onbewuste erotische gebondenheden laten hun invloed gelden.'

'Bij dit alles komt dan een grote betekenis aan de verhouding moeder-zoon-schoondochter of vader-dochter-schoonzoon en aan andere combinaties toe, verhoudingen die zowel bewust als onbewust conflictstof bevatten. Zijn deze conflicten er vaak reeds als de jonggehuwden apart wonen, bij samenwoningen zijn uitbarstingen vrijwel onafwendbaar.' En nogmaals wijst dr. Speijer erop, 'dat dit geldt voor normale personen.'

AFZONDERLIJK VERMELDT hij 'de uitingen van de seksualiteit. Dit beleven van het seksuele in hetzelfde huis waarin de ouders wonen, wordt door zeer velen als zeer storend ondervonden. Het kan zelfs leiden tot impotentie en frigiditeit. De 'gehorigheid' is hierbij ook van betekenis, volgens sommige onderzoekers ook de herbeleving van het vroegkinderlijke 'horen' van geluiden uit de slaapkamer van de ouders, met de zich daarbij voordoende schuldgevoelens.' En hij besluit dan deze theoretische beschouwingen met de opmerking: 'Alleen het bewonen van een eigen woning geeft in de psychoseksuele ontwikkeling als het ware de laatste fase aan. Veilig en ongestoord kunnen dan man en vrouw hun seksualiteit beleven in een samen – één – zijn.'

Bij de groep 'gehuwden, die inwonen bij derden' is de problematiek grotendeels een andere – wij wezen daarop al in ons eerste artikel – maar zij kan ook enigszins van gelijkgerichte aard zijn, als het jonge paar namelijk inwoont bij een ouder echtpaar, dat dan de plaats van de eigen ouders kan innemen. In beide situaties komen de jonge echtparen er veelal toe, te voorkomen dat er kinderen komen – zelfs als zij die graag zouden willen hebben. Nieuwe spanningstoestanden zijn er het gevolg van. Anders zijn de moeilijkheden voor hen, wier woning te klein is geworden doordat er kinderen zijn gekomen. Daar vindt als het ware een ontmenselijking van de ruimte plaats: er is te weinig gelegenheid voor de kinderen om te spelen, de was levert moeilijkheden op. Voor de man is er, na zijn werk, geen ruimte voor het beoefenen van zijn hobbies of voor studie. Als hij thuiskomt vindt hij veelal een gespannen, nerveuze vrouw. Enfin mogelijkheden te over voor allerlei conflictsituaties, waarbij dikwijls 'de grens van het incasseringsvermogen wordt bereikt.' Het seksuele leven lijdt ernstige schade, doordat een kind in dezelfde kamer als de ouders moet slapen, soms zelfs in hetzelfde

bed. Nieuwe basis voor neurotische stoornissen, niet alleen bij de ouders maar ook bij de kinderen. 'Het aantal kinderen die bij zenuwartsen, medisch-opvoedkundige bureaus en jeugdpsychiatrische afdelingen ter onderzoek en/of behandeling komen en bij wie de oorzaak van de symptomen uiteindelijk terug te voeren is op de te kleine woonruimte, is waarschijnlijk niet gering. Als één van deze kinderen bovendien gehandicapt is, zijn de gevolgen natuurlijk nog erger' schrijft dr. Speijer.

AAN HET SLOT van zijn artikel wijst hij op de (op z'n minst) moeilijke situatie waarin de handelende arts verkeert want 'in vele gevallen kan hij (bij hulp zoekende patiënten) de diagnose stellen en kent hij de oorzaak. Ook kent hij de therapie, een causale therapie, namelijk het betrekken van een andere, meer aangepaste woning. Maar hij kan deze therapie niet toepassen: een zeer vreemde toestand. Het therapeuticum (geneesmiddel) wordt niet of te weinig verstrekt. De aanmaak ervan berust niet bij een medisch of paramedisch instituut. Het is opmerkelijk, dat men in de medische literatuur slechts zeer schaars mededelingen over het medische aspect van de woningnood vindt, terwijl over de medisch onhoudbare toestand, dat aan artsen een causaal geneesmiddel grotendeels wordt onthouden, niets wordt vermeld.' Aansluitend bij dr. Speijers artikel zouden wij de vraag willen stellen, of de woningnood gedurende die twintig naoorlogse jaren niet teveel als een sociaal-economische vraagstuk werd gezien en te weinig als een sociaal-medisch, zelfs psychiatrisch probleem. Want het is toch zo – om te eindigen met dr. Spijers ernstige waarschuwing, waarmee wij ons eerste artikel begonnen dat op de lange duur vrijwel zeker 'de gevolgen van de woningnood voor de gezondheid van ons volk heel wat funester zijn dan die van het carcinoom' (kanker).

J. v. S.

Malcolm X

In M. & W. van 3 april 1965 staan twee stukjes betreffende de rassendiscriminatie in de V.S. Ik zou hier over nog het volgende willen zeggen. Ten eerste het stukje betreffende Malcolm X in de kroniek van het internationale gebeuren. Schrijver stelt deze figuur namelijk vrij simplistisch voor. Vroeger was Malcolm X de rechterhand van Elijah Muhammed, de leider van de Black Muslims, waaruit blijkt dat Malcolm X een voorstander van de desnoods gewelddadige suprematie van de neger was. Tijdens zijn Hadj, pelgrimstocht, naar Mekka heeft hij echter gezien dat het zeer wel mogelijk is dat verschillende rassen in vrede naast elkaar leven, sindsdien streed hij dan ook niet meer voor suprematie. Toen hij weer terug was in de V.S. heeft hij getracht Elijah Muhammed, en daar mee de hele beweging der Black Muslims, over te halen tot zijn nieuwe leer, het vreedzaam samenleven van negers en blanken, en daarbij van de Black Muslims een echte Islamitische beweging te maken, wat het oorspronkelijk, ondanks de naam, niet was. Dit lukte niet, Malcolm X is uit de Black Muslim beweging getreden en heeft een nieuwe groep opgericht, waar al spoedig vele Black Muslims toetraden.

Na zijn uittreden uit de Black Muslims maakte Malcolm X een weloverwogen onderscheid tussen goede en slechte blanken, en handelde dus niet meer tegen de blanke als vijand. Weliswaar verwierp Malcolm X de geweldloosheid als enig middel tot het bereiken van zijn doel, het vreedzaam naast elkaar leven, maar hij verwierp het niet categorisch, zoals Elijah Muhammed. Uiteindelijk was Malcolm X dus veel minder gevaarlijk dan R.B. ons wil doen geloven.

Ten tweede staat er in deze M. & W. een hoofd-artikel van de heer Constandse, getiteld: Selma... een symbool. Uit dit artikel behoeft één zinsnede nog een nadere belichting, namelijk de zin: En de

leven sverz ekering op index benad ering basis

Aurora
Zend mij vrijblijvend alle inlichtingen
over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM:

ADRES:

WOONPL:

(In open envelop, gefrankeerd met 7 cts
postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

weerstand daartegen van de overheersende blanken, getuigt van de zucht, de achterlijke sociale verhoudingen te willen bestendigen, zij het dan ook in bepaalde sectoren.

De weerstand tegen de rassensintegratie komt hoofdzakelijk voort uit de zg. poor white trash, de verarmde bevolking van de Zuidelijke Staten. Deze mensen, die vrijwel geen geld hebben, staan hier veelal sociaal toch nog boven de negers. Zij zien echter aankomen, dat als de rassensintegratie volledig doorgevoerd is, deze mensen inderdaad de onderste klasse van de maatschappij gaan vormen, en hiertegen komen zij in opstand. Feitelijk is de hoofdzaak dus niet een financiële, maar een sociale achteruitgang. Aan de andere kant zijn er ook de draagkrachtigen, die wegens financieel nadeel in opstand komen; deze groep vormt echter de minderheid. Tekenend hiervoor is, dat het grootste gedeelte van de Ku Klux Klan bestaat uit poor white trash, terwijl de KKK gefinancierd wordt door het andere deel.

D. T. Winter jr.

Lezingen voor de radio

Zondag 30 mei, VARA, 9.45 uur: mevr. C. M. Warburg-van Rijn 'Mensen om ons heen'.

Zondag 6 juni, VARA, 9.45 uur: H. G. Canne-gieter 'Een hogere betekenis'.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van
de humanistische overtuiging

Redactie:

A.D. Belinfante, J.C. Brandt Corstius,
H. Freudenthal, F.P. Huygens,
B.W. Schaper, P. Thoenes, P. Krug en
Libbe van der Wal

Abonnementsprijs:

f 9.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 8.— per jaar).
Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**

Oudegracht 152, Utrecht
Giro 58 22 93

ANNONCES

Welke beschaafde, ontwikkelde man,
tussen 40 en 48 jr. zou graag in
contact komen met weduwe met
4 schoolgaande kinderen, academi-
sch milieu.
Brieven onder nr. MW 180 a/h
bureau v/d blad.

Wed. uit beschaafd milieu **zoekt bij**
een beschaafde heer, 70-75-er, een
gezellig samen wonen (geen huwe-
lijk). 't Liefst prov. Utrecht.

Brieven met uitvoerig omschreven
inlichtingen en bedoeling onder nr.
MW 181 a/h bureau v/d blad.

Huwelijk. Repr. besch. dame, 44 jr.,
l. 1.69, gevoelstype, **wenst ser. ken-**
nismaking met int. symp. innerlijk,
besch. heer.

Brieven, liefst met foto, welke ge-
ret. worden, onder nr. MW 182 a/h
bureau v/d blad.

BEZITSVORMING

samengesteld door Dr. W. Albeda, Dr. A. van Biemen, Ir. G. J.
Braat, Drs. H. J. D. Dieters, Drs. J. M. Th. Loeffen, Dr. E. Nord-
lohne, Drs. A. W. H. J. Quaadvlieg, J. Reehorst en Drs. J. M. den
Uyl.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrij-
ving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch
Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 27.

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen
die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen,
tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm. — Omvang ca. 250 pag.

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30 49 60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
OUDEGRACHT 152 — UTRECHT

HET HUMANISTISCH VERBOND

Overweegt tot aanstelling over te gaan van een medewerker, die
belast zal worden met de verdere uitbreiding van werkzaamheden
op het terrein van geestelijke hulpverlening, speciaal voor

het IJmond-Gebied

*Leeftijd 30-40 jaar, middelbare opleiding, Sociale
Academie of gelijkwaardige ontwikkeling.*

*Salarisgrenzen f 8.800,— — f 13.200,—. Aanstelling bo-
ven het minimum is mogelijk.*

Met de hand geschreven sollicitaties (geen ballpoint) met uitvoerige
inlichtingen over levensloop, ervaring, belangstelling enz. te richten
aan het

Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond
Oudegracht 152, Utrecht.

het wonder

samengesteld door:

Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lin-
denboom, Ds. G. van Loenen, J. J. C. Marlet, zenuwarts, Drs.
J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F.
A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs.
J. A. M. Weterman.
(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrij-
ving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Ver-
bond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap
met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H.
Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

*Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers
f 2,50.*

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op
geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiering voor **huwelijkscontacten** op-
gericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij
het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner
zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels
insluiten.